

Říkali mi Gojele

Karl
von
Wetzky

maraton

m

Říkali mi Gojele

Říkali mi Gojele

*aneb židovská dobrodružství
křesťanského chlapce,
když skončilo šoa*

Karl
von
Wetzky

přeložil Petr Dvořáček

Praha 2025

maraton

Knihu finančně podpořil Česko-německý fond budoucnosti

Knihu finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

Karl von Wetzky

GOJELE

oder: Eines Christenbuben jüdische Abenteuer,
nachdem die Zeit der Scho'a zu Ende war

© Karl von Wetzky, 1994

Czech edition © Maraton, 2025

Translation © Petr Dvořáček, 2025

Afterword © Daniela Bartáková, 2025

ISBN 978-80-88411-32-1

Nakladatelství Maraton se nepodařilo přes veškerou snahu dohledat dědice autorských práv. Případné držitele práv žádáme, aby se přihlásili redakci našeho nakladatelství.

*Mé slezské sestřenici Gittel z Hofheimu, jíž jsem vděčen víc,
než jsem schopen vyjádřit slovy.*

VYPRÁVĚNÍ PRVNÍ

Začíná to prvním vyprávěním / o cestě do Vidnice,
i se zasmáním / Psal je muž, co za sebou má
spousty jar / říkali mu Gojele, tehdy měl let jen
pár / O facky, bílé pásky a berlu, co vraždí, tu půjde /
o miny, četníky, Hlučínce, a taky jeden most tu bude /
Dojetí v oku má ten, co to píše / tehdy cítil úzkost
v břiše / Neznalosti kluka zradily / leč Šábisda,
Tumba, Brajdšábes a Frajd to spravili.

Kola naší kárky pobitá plechem rachotila po dírách na silnici, které do asfaltu vypálil žár plamenometů a fosforových bomb. Třebaže se naše stíny prodlužovaly, slunce do nás ze šedomodré oblohy pořád ještě pořádně šilo; zdálo se, že zápach je čím dál dotěrnější. Odpolední vánek, mdle se šinoucí z nedalekého lesa, s sebou nesl slabý pach spadaného listí a tlejícího roští. Jedině tato vůně pomalu se hlásícího podzimu dokázala na okamžik zaplašit ten vtíravý, atakující smrad. Nevycházel jen z jednoho zdroje, byla to směska vzájemně se prostupujících pachů, které podél té silnice, co jsme se po ní vlekli směrem k lesu, přecházely jeden v druhý.

Vznášel se tu zatuchlý vzduch tlejících hromad hadrů poházených v příkopě, v trychtýřích a v rozvalinách bunkrů. Cáry látek tvořily malé hráze, za nimiž se hromádila nehybná, rezavá, duhovými oky posetá voda; nasládlý

pach pomalu zetlívajícího lidského masa, někdy i hlínou trochu zahrnutého; pach exkrementů těch nekonečných tisíců, co tudy prošly a co se nikdy nevrátily; pach sežehnuté oceli. Vládcem v této říši spojených pachů byl všudypřítomný smrad spálené gumy.

Vítězoslavný válečný smrad, pořád ještě převládající, ač v téhle zemi bylo už čtyři měsíce po válce, a jak jsme se dozvěděli na posledním nádraží, válka skončila už úplně a všude.

Mně to teď mohlo být docela jedno; horší bylo, že jsme z nádraží museli dál pěšky.

Přízračnost okolí se stupňovala nepřítomností jinak obvyklých zvuků. Nebzučely tady telefonní dráty, utichl koncert švitořících zobáčků; nic neproniklo dusivým tichem, jen kdesi daleko tu a tam stísněně zaznělo hvízdnutí lokomotivy, aby se vzápětí zalklo.

A bez ustání vydatné a spokojené krákorání vran.

Maminka se zastavila, cípem šátku si setřela z tváře pot, zadívala se na černé ptáky, kteří se zabydli v žebroví vyvráceného stožáru vysokého napětí, napůl visícího v koruně stromu. Prudce zamávala rukou před obličejem, jako by chtěla rozehnat útočný smrad, a zažertovala:

„Skřivánci jsou letos nějaký černý a velký, co?“

Pak se zase zavěsila do svého chomoutu umotaného ze štruksové látky, otočila se, pohledem naplněným obavami okoukla mou i svou levou ruku a nakonec pak nabroušeně přikázala:

„Pořádně tlač a dávej si pozor na pásku!“

K tomu mě nemusela zvlášť vybízet. Zkušenosti posledníhó týdne mě vydatně poučily, že ta bílá látka s černým

písmenem N není jen označením poražených a znamením křivdy, ale také může svého nositele ochránit před dobře mířenými ranami a nevraživost omezit na pouhé pohledy.

Ochrání před ranami, co je na našem posledním nádraží schytl ten starý manželský pár.

Vlastně to přšely vesele pleskové facky přehlušující nadávky násilníků i naříkavé vzlyky těch nešťastníků. Máma si pevně přitiskla můj obličej na břicho, ale pořád jsem slyšel svist dopadajících úderů – až zoufalé sténání náhle ustalo. Maminka mě pustila a já pomalu otevřel oči: nástupiště zelo prázdnotou. Mžoural jsem kolem sebe, až jsem konečně zahlédl ty staříky: napůl seděli, napůl leželi, zády se opírali o betonovou rampu, nohy na kolejích.

Maminka mi do ruky vtiskla ručník a poslala mě s ním k nádražní pumpě.

Energickými pohyby omyla krvácející obličej. Oba plakali, když jim pomáhala vstát; pak s nimi klopýtala po prašné cestě za plotem kolejiště.

Příkře mi nařídila zůstat u kufrů. Sledoval jsem, jak se ta skupinka vzdaluje, úplně jako ty karikatury v jakési knížce, kterou měl táta v knihovně. A slunce na obloze žhnulo.

Přes okraje novotou zářivě svítící tabule „Rzounky“ na zdi toho nádraží ještě z holé omítky prosvítala frakturou vyvedená písmena „Resauneck“.

U staříků jsme dostali na jednu noc nocleh; ve Weidenitz jsme se měli ostatně hlásit až pozítří. Maminka o oba pečovala a utěšovala je slovy, která se z jejího slovníku během posledního týdne úplně vytratila.

Jen jednou nahlas vyprskla smíchy, když se jí ti dva zahanbeně přiznali, proč si sundali bílé pásky, a přesto se odvážili mluvit na nádraží německy. Při té příležitosti jsme se také dozvěděli, proč je všude tolik vlajek.

Stařík uměl dobře česky a slyšel v rádiu o kapitulaci Japonska; druhá světová válka skončila. Když teď tedy zavládl mír, konečně zase mír, můžou si ty své bílé pásky přece sundat.

„Ale hovno,“ uslyšel jsem z matčiných úst, „žvásty, samý žvásty, mír už žádněj nebude, a možná nikdy žádněj ani nebyl!“

Vzápětí se ale zastyděla, když uviděla vyděšené oči těch starých dobráků, a vrazila mi pohlavek – a ať se prý okamžitě přestanu tak blbě tlemit.

Ti lidičkové nám vysvětlili, že do Weidenitz musíme pokračovat pěšky. Za bojů prý vyhodili do povětří viadukt, dál odsud žádný vlak nejede. Věnovali nám svou kárku, a když se s námi časně ráno loučili, už neplakali.

Maminka si přehodila přes rameno tažný popruh, já jsem vzadu tlačil. Loukoťová kola po dláždění uličky rachotila, pak docela ztichla, když jsme dojeli na měkký asfalt za městem. Při prvním odpočinku máma mezi řečí poznamenala, že se nám dobrý skutek vyplatil, protože bez té kárky bychom byli s těmi kufry namydlení. Odpověděl jsem, že našemu dobrému skutku předcházел zlý skutek revolučních gardistů; a máma se chraplavě a souhlasně zasmála:

„Už bereš rozum – však je na čase!“

To bylo brzy ráno; teď se ale blížil večer a zdálo se, že

kopec nebere konce. Naše prodloužené stíny se sunuly vstříc mohutnému kuželovitému mraku na obloze, který pozvolna získával tvar bochníku bílého chleba. Vedle nás se do daleka táhlo pole, na něm sežehnuté obilí; vítězoslavný puch války na chvíličku přehlušila vůně pečeného chleba. Polkl jsem, ale bál jsem se říct, že mám hlad. Od rána už bylo těch pohlavků až dost a po dalším jsem netoužil. Bolely mě nohy a klapot kol ve mně vyvolával pocit, že se mi do hlavy zabodávají rozžhavené jehly. A v boku jako by mi vězel obrovský trn, ale kousl jsem se do rtů, abych se nerozbrečel. Máma to vycítila, protože se znovu otočila a ušklíbla se:

„Německý dorost nikdy nepláče!“

Zatmělo se mi před očima a vztek zaplašil bolest, únavu i hlad; strčil jsem do vozíku tak prudce, že matka málem upadla. Ale nezastavila, jen se pootočila a malinko se usmála, jenže to mě naštvalo ještě víc. „Německý dorost“ mi tedy nikdo připomínat nebude!

To byla uniforma a byla to hra na vojáky, byl to měsíční pobyt v zimním táboře, kde jsme stříleli nejprve s cvičnými puškami, potom s ostrými protitankovými zbraněmi. Německý dorost, to byly tajemné večery v kruhu kolem táboráku, písničky o chvějících se tlejících kostech a o třech liliích; především to byly velké kusy teplého chleba a mísa plná mastného guláše. Ach jo, guláš, vzlykl jsem, přestal jsem tlačit a dostal jsem pohlavek.

Blížil se les a na druhé straně obrovský tankový hřbitov. Jeden zničený tank dělal to, co dělají malí kluci, když soutěží v čůrání, a vytrčil svou hlaveň do výšky. Obrněný

býk housenkovými pásy obskočil svou obrněnou krávu. Všechny hlavně ztopořeně civěly; a zase zesílil všudypřítomný zápach spálené gumy.

V uších se mi začalo ozývat zoufalé troubení, mrknul jsem na mámu – ta zjevně neslyšela nic. Každá z těch oblud měla v chóru svůj hlas a ta píseň byla určená jen a jen mně; protože když jsem se otočil na druhou stranu, všechno ztichlo.

Jen já sám jsem věděl, proč obludy vyjí tak smutně, tolik se jim stýskalo po veliké válce. Kárka zaskřípala, já jsem se ocitl zpátky v realitě.

Všude granáty; načervenalé granáty do granátometů ležely poházené v roští u cesty. Korunami stromů pohnul unavený povzdech větru, po tělech granátů se míhaly stíny jako splétaná rohož.

Když maminka ten šrot uviděla, zrychlila krok, a i já jsem víc zatlačil. Můj přítel Jürgen kdysi po jednom takovém krámu mrštil kamenem a trefil špici. Říkali to ti, co ho viděli ještě živého. Vyštěkla exploze, mezi stromy vyrazil do výšky žlutý dým. Z Jürgenova zbyly jen nohy a nahé pülky, z nichž tlak vzduchu serval kalhoty. Zadek byl celý pokropený modrými tečkami. Trup a hlavu zahlédli kdesi na druhé straně té osudné louky, za granáty stejně cihlově červené barvy. Jürgenovy ostatky nechtěl nikdo sesbírat. Na hřbitově v Chromyši je pohřbena jen jeho spodní pülka. V Chromyši, kde jsme žili.

Co se těch modrých teček týče, tak to se do kůže zažral ten čoud. Takhle nám to vysvětlil důvěrník uliční organizace, který nám ještě téhož večera předal bílé pásy

s černým N, což mu máma musela podpisem potvrdit na nějakém seznamu. On sám pásku na rukávu už měl a předváděl nám, jak se správně nasazuje. Důvěrník Meschwera vykonával svou povinnost stejně svědomitě, jako dřív sbíral dary na Zimní výpomocnou akci, roznášel do schránek povolávací rozkazy a pracovní nařízení, natahoval uši za dveřmi, jestli někdo neposlouchá nepřátelský štvavý rozhlas, anebo čmuchal, jestli někdo tajně v koupelně nepálí kořalku.

Ale Chromyš byla teď daleko. V lese bylo chladněji a už se ze mě tolik nelil pot. Za mýtinou se vynořila jakási budova, nejspíš hájovna. Průčelí se zřítilo a odhalilo vnitřek dvou podlaží. Místnosti byly prázdné, stěny vybělené deštěm a vlhkem. Na kraji jedné místnosti osaměle visela plynová maska. Její okuláry na nás zlomyslně civěly.

Všude se povalovaly obchodní doklady, ohořelé kusy zelené látky, dřevěné trámy, úlomky cihel, zrezivělé ocelové přilby, nábojnice, uvolněné pažby pušek a rozdupané kuchyňské náčiní; a nakonec zbytky soustružených kusů nábytku, na kterých si někdo zkoušel svoje střelecké umění.

Zastavili jsme se u vysoké skříně, kterou zdobilo kupodivu úplně neporušené zrcadlo. Mohli jsme se v něm vidět oba vedle sebe, tak velké bylo. A do obrazu se dokonce vešla i kárka. Teprve teď jsem si uvědomil, jaký se ze mě za poslední týden stal vyzáblík. Oči zapadlé hluboko v důlcích, vlasy mi zplihle visely přes vyhublý obličej – to jsem přitom míval ježka a vždycky mě štválo, že nemám vlasy tak ulízané jako ostatní. Nohy mi z nadměrných pumpek

trčely jako sirky. Maminka vypadala stejně jako vždycky, vychrtlá, na hlavě houšť prošedivělých vlasů, smotaných pod modrým šátkem. Jeho konce měla uvázané na šíji, ne pod bradou jako Češky v Chromyši. Vypadala přesně stejně – jako dřív; jen snad koutky úst jí sklesly trochu níž a zaryly se jí do tváře. A taky její nos se mi teď zdál špičatější než jindy, jo a tvář byla bledší. Její ruce ale zůstaly stejné jako vždycky, zbarvené do oranžovočervena. To svinstvo nešlo smýt. Tohle zbarvení zmizelo jen jednou, když máma po náletu musela na tři měsíce do nemocnice a já jsem šel k tetě Emmě do Opavy.

Naše bílé pásy s černým N se v tom zrcadle odrážely taky, a z matčiných úst vyjelo „Kurwa!“, což v češtině znamená kurva. Popadla kus cihly a vši silou jí mrštila do toho krásného zrcadla. Třesk střepů se rozlehl lesem. Úlomky skla se pomalu sesunuly pod rám, maminka se rozvzlykala, přivinula mě k sobě a hladila mě po vlasech. Pak pokojným hlasem řekla, že všechno je tak jako tak na hovno a my musíme dál. V pravém horním rohu zůstal viset trojúhelníkový kus zrcadla, trochu nakřivo. Ještě jednou jsem se ohlédl a sledoval jsem v tom trojúhelníku, jak se naše postavy s vozíkem vzdalují a jak jsou pořád menší a menší. Najednou se mi v paměti vynořilo cosi téměř zapomenutého: mužík s knírkem a s buřinkou, který se stejně jako my teď vzdaloval směrem k obzoru. No ano, měl knírek jako náš Vůdce. A ještě jsem viděl mužíkovu bambusovou hůl, tu jeho hůl, podobnou, jako měl starý Krupitschka, který zachránil most přes řeku Moravu.

Most. Roztrásl jsem se; tak silně, že to maminka vycítila a ohlédla se.

„Hůl,“ řekl jsem, „tu svou bambusovou hůl na mostě neměl; možná mu ji ukradli, nebo ji zapomněl.“

Vyslovil jsem tu větu cizím, kovovým hlasem. Maminka leknutím trhla ramenem, zatáhla silněji a vozík poskočil. Ztratil jsem rovnováhu a skoro jsem upadl.

Zachovat rovnováhu mohlo zachránit život...

Například tam nahoře na mostním zábradlí, tenkrát, nad rozvodněnou řekou. Čekali jsme na kolejích a vedle nich, byl to železniční most. Byl jsem svázaný, všichni byli, a pořádně křížem stažení. Jako balíky na poště. Lidské balíky. První řadu vyzvedli na zábradlí, balíky balancovaly jako tažní ptáci, když si posedají jeden vedle druhého na drát před odletem do teplých krajín. I Morava teče na jih, a ta řada musela čekat, až se přibelhá jednonohý stařec s osudovou berlou.

Už byl u prvního, už byl tu. Berla se zvedla, štouchla, odskočila. Gumový špunt s prohlubní vespod udeřil do pražce a zvláště sykl. Noha se přisunula za berlou.

Štouchnutí do dalšího balíku; jednonohý pracoval pomalu, v duchu povinnosti, bez pomstychtivosti, ale svědomitě. Balíky padaly z mostu jeden za druhým.

Některé balíky prosily o milost. Jiné zatvrzele mlčely. Balíky skučely a drmolily nesmyslná slova. Balíky se taky modlily. Jeden ze ženských balíků se bláznivě a smyslně smál.

Volání o pomoc odplouvalo po zpěněných vlnách a zaničovalo. Jarní vody Moravy jsou bystré a nepokojné. S rostoucí vzdáleností se křik proměňoval v přidušený jásot.